

gulari dicitur, quae in eorum cordibus diffundatur, atque illis inhareat: tum ex c. 7. ejusdem sessionis, cui respondet canon iste undecimus (neque enim in canonibus nova dogmata traduntur, sed rediguntur ad formam anathematismorum ea, quae in capitibus definita fuerant) verba autem cap. 7. ex quibus canon undecimus contextus est, haec sunt: « Id in hac inopi justificatione fit, dum charitas Dei per Spiritum sanctum in eorum cordibus diffunditur, atque illis inhaeret. »

Secunda obiectio ducitur ex Patribus. Proferunt autem unum tantum, sed antiquissimum et celeberrimum, is est sanctus Dionysius Areopagita, qui in libro de Ecclesiastica Hierarchia, cap. 2. part. 1. scribit, non posse hominem operari divina, nisi prius adeptus fuerit statum, sive esse divinum, quemadmodum etiam opera humana non ante operari incipimus, quam homines esse ceperimus.

Respondeo: recte Dionysius docet, non posse hominem operari divina, nisi ante participaverit esse divinum, sed quoniam esse divinum non potest ab homine participari, nisi per aliquod accidens, ideo infunduntur homini divinae qualitates, habitus videlicet fidei et spei et charitatis, ac per eas efficitur homo divina consors natura, et divina ac supernaturalia operatur.

Dicit aliquis: non solum opera divina, sed etiam habitus divini praerogant esse divinum, est enim habitus juxta Philosophum in lib. VII. Physicorum, text. 17. dispositio perfecti ad optimum, perfectum autem vocat id, quod est dispositum secundum naturam, quare cum natura humana non sit ex se disposita ad opera supernaturalia, neque ad ea naturalem proportionem habeat, necessario exigitur aliquid quod elevet, et supernaturaliter perficiat naturam humanam, ut in eam habitus supernaturales infundi queant. Praeterea sicut in rebus naturalibus distinguuntur tria, esse, posse, operari, quorum tertium a secundo, et secundum a primo dependet: sic etiam in rebus supernaturalibus distinguenda sunt tria, esse, quod habetur per gratiam, posse, quod habetur per infusas virtutes, et operari, quae sunt ipsae actiones fidei et spei et charitatis.

Respondeo: habitus acquisiti, de quibus loquitur Aristoteles, praerogant naturalem dispositionem subjecti ad opus, quia non

dant operari, sed facile ac prompte operari; proinde si natura sine habitu operari non posset, nihil ei prodesset habitus. At habitus divinitus infusus non exigunt naturalem dispositionem in subjecto, sed solum capaciatem naturalem, ipsi autem elevant naturam, et proportionem illi conferunt ad actionem supernaturalem. Hanc autem capaciatem esse in anima rationis participae, docet S. Augustinus lib. de praedestinatione Sanctorum, cap. v. cum ait: « Posse habere fidem et charitatem, naturae est hominum; habere autem, gratiae fidelium. »

Ad illud autem, quod addebatur, in omnibus rebus inveniri esse, posse et operari, respondemus: id esse verum in substantiis, non in accidentibus; substantiae enim creatae non possunt per se sine instrumentis, id est, sine accidentibus operari, et ideo in eis distinguitur ipsum esse substantiale a potentis, et potentiae ab actionibus; at vero in accidentibus non distinguuntur ista tria, cum ipsum esse qualitatis operatricis sit potentia seu virtus; proinde cum esse divinum, quod habet anima per gratiam, sit esse accidentarium, non est necessarium, ut distinguatur a virtute, sed unus atque idem habitus, ut respicit subjectum, dici potest esse supernaturale; ut respicit opus, dici potest virtus supernaturalis.

Tertia obiectio ex divinis litteris, Scripturae testantur, hominem per gratiam renasci, ac per hoc adipisci esse divinum, Joan. III: *Nisi quis renatus fuerit, etc.* Et: *Quod natum est ex carne, caro est; quod natum est ex spiritu, spiritus est* (1). Praeterea secundum Scripturas gratia Spiritus sancti est prior charitate, ac per hoc non possunt esse idem charitas et gratia, ad Rom. v: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (2). Ubi vides, prius dari Spiritum, ac deinde diffundi in cordibus charitatem, ad Galat. v: *Fructus Spiritus est charitas, gaudium, etc.* I. Joan. IV: *Non quia nos dileximus Deum, sed ipse prior dilexit nos* (3). Quod si prius diligimus, quam diligamus, certe sequitur charitatem, qua Deum diligimus, posteriori esse gratia, qua Deo grati et amabiles sumus.

Respondeo: jam ostendimus capite superiore, nos renasci per charitatem, et accipere esse divinum, dum efficiamur Deo similes in virtutibus, ac praesertim in charitate. Ne-

que enim participare possumus esse divinum secundum aliquid substantiale, nam cum substantia sit ipsa rei natura, si substantia- liter participarem esse divinum, naturaliter essemus Dei, quod nullo modo fieri potest. Haec S. Augustinus in lib. contra Adimantum, cap. v. scribit, homines justos esse filios Dei: « Quia sunt Deo similes in dilectione et in sanctitate. » Et in Psalm. cxxx. explicans ipsum titulum: « In quantum, inquit, in te crescit charitas, efficit et revocat te ad similitudinem Dei. » Et ipse etiam sanctus Thomas in Secunda Secundae, quaest. 23. art. 2. ad 2. dicit, charitatem esse vitam animae.

Quod autem attinet ad eas Scripturas, quae faciunt charitatem posteriori gratia, dicimus, eas Scripturas intelligendas esse de gratia, ut significat benevolentiam Dei erga nos, non autem qualitatem aliquam, quae sit in nobis: Deus enim duobus modis nos diligit, uno modo, ut simus justus et sanctus, alio modo quia sumus justus et sanctus. De prior modo loquitur Apostolus ad Roman. v: *Cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est.* Ad Ephes. I: *Elegit nos ut essemus sancti.* Et cap. v: *Christus dilexit Ecclesiam, et se ipsam tradidit pro ea, ut eam sanctificaret, mandans eam lavacro aquae in verbo vitae.* De posteriore modo loquitur Sapientia, Proverb. VIII: *Ego diligentes me diligo.* Et Dominus Joan. XIV: *Qui diligit me, diligetur a Patre meo.* Et cap. XVI: *Pater amat vos, quia vos me amatis* (1).

Jam igitur charitas, quae in nobis est, cum effectus et obiectum sit benevolentiae Dei, ut effectus, est illa posterior, ut, obiectum, est prior. Quare cum dicitur charitas diffundi in cordibus per Spiritum sanctum, vel cum dicitur charitas fructus esse Spiritus sancti, non significatur, dari nobis aliquod donum Spiritus sancti, ex quo procedat, atque emanet charitas, sed dari nobis Spiritum sanctum, qui est donum increatum et ejus primum et primum effectum in nobis esse charitatem: cum autem dicitur Deus nos prius diligere, quam diligatur a nobis, non significatur esse in nobis aliquid, unde mereamur diligere antequam diligamus; sed a Deo nos diligere, ut ex injustis justus, et ex deformibus formosi efficiamur, ut postea justus, sanctique effecti per donum charitatis,

amicitia inter nos constituatur et diligamus, ac diligamur.

Quarta obiectio sumitur ex rationibus. Prima ratio, effectus formales gratiae et charitatis, diversi sunt, nec unus alium includit, aut necessario comitatur; nam effectus gratiae est facere dilectum, effectus charitatis est facere diligentem, et potest fieri, ut unus diligatur, et non diligat, et contra; non igitur sunt unum et idem habitus gratiae et charitatis.

Secunda ratio, effectus gratiae semper est in actu, dum ipsa gratia in homine perseverat, semper enim facit gratum; at effectus charitatis non est semper in actu perseverante charitate, cum non semper actu diligamus; non igitur sunt idem charitas et gratia.

Tertia ratio, in rebus naturalibus, praeter virtutes acquisitas, est in animo lumen naturale, ex quo aliquo modo virtutes omnes manant; erit igitur etiam in supernaturalibus donis, praeter habitus virtutum infusos, lumen gratiae, ex quo habitus illi profuant.

Quarta ratio, gratia est donum quoddam universale, quod totum hominem Deo gratum reddit, et omnia opera accepta illi facit, et omni peccato repugnat; at virtutes sunt dona particularia, quae particulares potentias in operibus ipsarum perficiunt, et certis vitiis opponuntur; igitur non sunt idem gratia et virtutes.

Quinta ratio, per gratiam reformatur imago Dei, quae per peccatum fuerat obscurata, at imago non est solum in potentis, sed etiam in ipsa animae substantia; gratia igitur non est sola charitas in voluntate inherens, sed etiam habitus aliquis in substantia animae constitutus.

Respondeo, ad primam rationem facile est respondere, siquidem facere dilectum et diligentem, ab una et eadem qualitate provenire possunt, si ea diverso modo, ut supra diximus, consideretur; eadem enim charitas, ut forma inherens animae, facit eam formosam, et per hoc gratam oculis Dei; ut principium operationis, facit eam aptam et promptam ad diligendum; nec tamen sunt isti duo effectus formales, sed unus, illa enim propensio et promptitudo animae ad Deum diligendum, est ejus pulchritudo, quae gratam eam facit Deo; et quamvis fieri pos-

(1) Joan. III, 3. — (2) Rom. V, 5. — (3) Gal. V, 22; I Joan. IV, 10.

(1) Rom. V, 8; Eph. I, 4; ibid. V, 25; Prov. VIII, 17; Joan. XIV, 21; ibid. XVI, 27.

sit, ut aliquis diligatur, et non diligat, quando fundamentum dilectionis unius, non est dilectio alterius, sed aliquid aliud, ut forma corporis, aut aliquid ejusmodi; tamen si fundamentum dilectionis unius, sit dilectio alterius, ut nos ponimus, fieri non potest, ut qui diligit non diligat, cum ideo diligatur, quia diligit.

Ad secundam rationem respondemus, effectum formalem gratiæ semper esse in actu, et similiter effectum charitatis formalem. Ut enim gratia semper facit gratum, ita et charitas semper facit propensum et promptum ad diligendum; diligere autem actu quod non semper habemus, non est effectus formæ sed efficientis, sive quod est idem, non est effectus charitatis, ut dat esse formale animæ, in qua inheret, sed ut est principium actionis.

Ad tertiam dicimus, in rebus supernaturalibus lumen fidei esse loco luminis naturalis, ex fide enim aliquo modo spes et charitas manant, ut ex fide per charitatem formata virtutes omnes, morales, ad finem supernaturalem ordinantur.

Ad quartam respondeo, charitatem dici posse donum universale, quia regina est virtutum, et radix omnis meriti, et ab ipsa actiones virtutum omnium imperantur, et nullum peccatum mortale secum patitur; quare Apostolus ait: *Qui diligit, legem implevit*, ad Rom. XIII. Et: *Charitas patiens est, benigna est, etc.* I ad Corinth. XIII (1). Et S. Augustinus lib. de natura et gratia cap. 70: « Charitas, inquit, inchoata, inchoata justitia est; charitas protracta, protracta justitia est; charitas magna, magna justitia est; charitas perfecta, perfecta justitia est. »

Ad quintam dico, imaginem Dei esse tum in substantia, tum in potentiis, sed non esse lesam, nisi quatenus in potentiis est, peccatum siquidem lumen intelligentiæ obscuravit, voluntatis libertatem debilitavit, appetitum inferiorem superiori rebellem fecit, similitudinem ad Deum, quæ in justitia sita erat, plane sustulit: in ipsa vero substantia animæ nihil proprie operatum est: quare obiectio ista postrema, videtur potius nostram confirmare, quam infirmare sententiam.

(1) Rom. XIII, 8; I Corin. XIII, 4. — (2) Rom. V, 5.

CAPUT VIII.

Charitatem esse virtutem creatam, non ipsam Spiritum sanctum.

Quoniam charitatem a gratia gratum faciente, non distingui demonstravimus, ut solidius confirmetur, gratiam gratum facientem esse qualitatem, quod probatum a nobis est cap. 4. operæ pretium esse duximus hoc loco refellere sententiam eorum, qui docent, charitatem, qua diligimus Deum, non esse habitum creatum, sed ipsam personam Spiritus sancti; quam sententiam supra diximus, Petro Lombardo tribui solere.

Est autem observandum, non fuisse Lombardum tam rudem et hebetem, ut existimaret actionem diligendi, quam nos produci-mus, quæque charitas actualis, a Theologis nominatur, esse Spiritum sanctum, sed quod docuit Lombardus, id fuit, causam sive principium proximum dilectionis Dei, esse in nobis Spiritum sanctum, non autem habitum aliquem creatum, quales sunt habitus fidei, spei, cæterarumque virtutum; itaque hoc interesse voluit inter charitatem, et alias virtutes, quod in istis, præter actionem, habitus etiam creatus, reperitur: in illa nullus sit habitus creatus, sed ipse Spiritus sanctus immediate nos moveat ad actionem diligendi. Quam sententiam omnes Theologi refellunt in commentariis suis ad distinct. 17. libri primi Sentent. atque in primis sanctus Thomas acriter eam oppugnat in 2. 2. quæst. 23. art. 2. et in questionibus disputatis, questione de charitate, articulo primo, ubi diluit objectiones viginti quatuor, quæ pro sententia Petri Lombardi fieri potuissent.

Probat igitur charitatem esse qualitatem creatam, primum ex testimonio illo B. Pauli ad Rom. v: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (2). In cujus loci explicatione sciendum est, ambiguum videri posse, Iquatur ne Apostolus de charitate, qua nos diligit Deus, an de illa, qua nos diligimus Deum, nam commentarius, qui inscribitur Ambrosio, explicat hunc locum de charitate Dei erga nos. Contra autem Augustinus lib. de Spiritu et littera, cap. 32. et Bernardus in epistol. 107. Anselmus et alii nonnulli, in

hunc locum, docent, Apostolum loqui de charitate, qua nos diligimus Deum. Plenus commentarius, de utraque, explicat verba B. Pauli, ita enim exponunt in commentario hujus loci Origenes, Chrysostomus, Theodoretus, Sedulius, Oecumenius, Thomas, et alii.

Sed tamen proprie loqui Paulum de charitate, quæ est in nobis per modum habitus, probatur hoc modo: non loquitur Apostolus de dilectione actuali, sed de re aliqua permanente. Actualis enim dilectio non diffunditur a Deo in cor nostrum, sed effunditur a corde nostro in Deum, juxta illud: *Finis præcepti charitas de corde puro*, I ad Tim. (1); in quo loco de actu, non de habitu agitur, actus enim est finis præcepti, non habitus; itaque charitas actualis exit de corde puro, et ad Deum tendit. Apostolus autem ad Roman. 5. loquitur de charitate, quæ in cor nostrum a Deo immittitur, et in eo permanet. Rem autem istam permanentem non esse Spiritum sanctum, sed donum ejus, probatur ex voce illa, « diffusa est », non enim convenit proprie Spiritui sancto diffundi, nisi ratione donorum suorum, quare Actorum II. B. Petrus dicit: *Dextera igitur Dei exaltatus, effudit hoc donum, quod vos videtis et auditis* (2), ubi donum creatum dicitur effusum.

Idem etiam probatur ex illis verbis: *Per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*. Ille enim distinguitur Spiritus sanctus a charitate in nobis effusa, ut causa ab effectu, quem admodum si quis diceret: Effusa est lux in hac domo per lampadem, quæ accensa est nobis; vel: Effusus est odor per balsamum, quo uncti sumus: Neque enim ullus diceret lucem et lampadem idem esse, neque odorem et balsamum, sed unum alterius causam esse.

Secundo, probatur ex testimoniis Patrum. S. Augustinus, de cuius sententia tota fere quæstio est, lib. de Spiritu et littera cap. 32: « Charitas, inquit, Dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos: sicut justitia Dei, qua justus ejus munere efficitur, et Domini salus, qua nos salvos facit, et fides Christi, qua nos fideles facit. » Hoc loco duobus modis docet S. Augustinus charitatem diffusam in cordibus, non esse Spiritum sanctum, sed virtutem creatam. Primo, quia

similem esse dicit justitiæ, saluti et fidei. Secundo, quia dicit, non esse istam charitatem, qua nos Deus diligit, sed qua nos facit dilectores suos. Spiritus autem sanctus ex sententia Petri Lombardi, est charitas, qua Deus nos diligit, et qua nos diligimus Deum.

Idem Augustinus in lib. de moribus Ecclesiæ Catholice cap. 20. scribit, charitatem esse virtutem animi nostri; quod certe non convenit Spiritui sancto. Idem in lib. de natura et gratia cap. 70. dicit, charitatem esse justitiam, qua justus sumus, et in Psalm. 118. concione 26. dicit, justitiam, qua justus sumus, esse virtutem animi, quam Deus in nobis efficit, et in epist. 83. ad Consentium, et lib. xv. de Trinitate cap. 8. dicit, justitiam, qua justus sumus, esse formam, qua formosi ex deformibus efficitur: at certe non recte de persona Spiritus sancti diceretur, quod sit virtus animi a Deo effecta, vel forma, qua formosi ex deformibus efficiamur.

Denique lib. xv. de Trinitate cap. 18. aperte distinguit charitatem, quæ est in nobis, a persona Spiritus sancti: « Dilctio, inquit, quæ ex Deo est, et Deus est, proprie Spiritus sanctus est, per quem diffunditur in cordibus nostris Dei charitas, per quam nos tota inhabitat Trinitas. » Ubi non dicit dilectionem, quæ proprie Spiritus sanctus est, in nobis diffundi, sed per illam diffundi in nobis charitatem Dei, quæ videlicet Deum diligimus.

S. Joannes Chrysostomus hom. 32. in priorem ad Corinthios, de charitate copiose disputat, ac semper eam virtutem appellat, et ut de vera virtute loquitur S. Cyrillus lib. IX in Joannem cap. 24. distinguit charitatem, quæ est in nobis, ab ea, quæ est in Deo, et eam quidem, quæ est in Deo, Deum esse docet, nostram autem non Deum, sed virtutem quandam, quæ sit quasi forma et imago illius, quæ est in Deo. Denique S. Bernardus in epist. 41. ad Carthusienses, et in libro de diligendo Deo, ultra medium: « Recte, inquit, dicitur charitas et Deus, et Dei donum charitas enim dat charitatem, substantiva accidentalem. » Ubi dantem significat, nomen est substantiæ; ubi donum, qualitatis.

Probat igitur ultimo rationibus. Prima ratio quæ est S. Thome in 2. 2. quæst. 23. art. 2. si nullus est habitus charitatis, vel Spiritus sanctus efficit in animis nostris dilectionem, concurrente et cooperante libera voluntate,

(1) I Tim. I, 5. — (2) Act. II, 33.

vel ea non concurrente, neque cooperante: si primum detur, sequitur actionem diligendi in nobis non esse perfectam, facilem, promptam, suavem; si detur secundum sequitur eandem actionem non esse voluntariam et liberam, ac per hoc nec meritoriam: utrumque autem est et contra rationem dilectionis, et contra id, quod unusquisque in se experitur. Nihil enim magis voluntarium esse potest, nihil promptius, facilius, suavius charitate, neque solum secundum Scripturas actio diligendi meritoria est, sed principium et radix omnis meriti. Nam *coronam vitam repro-*

misit Deus diligentibus se, Jacob. i. (1).

Sequitur autem ex opinione illa Magistri, actionem diligendi non esse voluntariam et liberam, aut certe non promptam et suavem, perspicuum est. Nam si Spiritus sanctus dilectionem in nobis efficiat, non cooperante libera voluntate, sine dubio dilectio illa voluntaria esse non poterit; si vero cooperante libera voluntate, sed absque habitu prius infuso, dilectio perfecta et prompta non erit, neque enim potentia perfectam actionem facere potest, nisi ipsa perfecta per habitum, neque potest prompte et suaviter operari, nisi ex forma, quam in se habeat, inclinatur ad operationem. Quare si voluntas humana nullam habeat formam, nullumque habitum, per quem inclinatur ad amorem Dei supernaturalem, sed solum extrinsecum auxilium Spiritus sancti, sine dubio perfecte et prompte Deum non diligit.

Secunda ratio, per charitatem efficitur filii Dei, ut supra probavimus ex *epist. 1. S. Joannis cap. 3.* et aliis multis locis, proinde per charitatem adipiscimur esse divinum, juxta illud *Psal. LXXXI: Ego dixi, Dii estis, et filii excelsi omnes (2).* Non enim est filius Dei, nisi Deus, sicut nec filius hominis, nisi homo, ergo Spiritus sanctus, si charitas est, homines, quos inhabitat, facit esse Deos, ac per hoc eis communicat naturam suam: non autem communicat personam, id enim singulare privilegium est humanitatis Christi, ut in persona divina sustentetur, communicat igitur naturam, juxta illud beati Petri in *epist. ii. cap. 1: Ut divine efficiamur consortes naturae (3).* Porro Dei natura communicari non potest, nisi per accidentariam aliquam sui participationem, id est, per formam aliquam creatam; charitas igitur est

forma creata, per quam nos Spiritus sanctus inhabitat.

Tertia ratio. Spiritus sanctus non solum adultos, sed etiam infantes baptizatos inhabitat, ut S. Augustinus docet in *epist. 57. ad Dardanum: efficit igitur in illis charitatem, at non actualem, igitur habitualem.*

CAPUT IX.

Solvantur objectiones.

Argumenta Lombardi partim ex Scripturis, partim ex Augustino petuntur.

Prima obiectio est. Deus in Scripturis absolute charitas nominatur, *1 Joan. iv: Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo (4).* Est igitur vere et proprie charitas, nam ut S. Augustinus monet *lib. xv. de Trinitate cap. 17. non dictum est, Deus charitas mea, sicut Psal. cxlii: Tu es, Domine, spes mea, et Psal. lxx: Tu es patientia mea (5), sed simpliciter, Deus charitas est (4).*

Respondeo: non negamus, Deum absolute, vere et proprie dici posse charitatem, sed qua nos ipse diligit, non qua nos eum diligimus, quemadmodum etiam Deus sapientia et iustitia recto dicitur, qua ipse sapiens et iustus est, non qua nos sapientes et iusti sumus.

At contra, est obiectio secunda. Non solum Joannes Deum charitatem esse dixit, sed addidit: *Et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo, ubi loquitur tam de charitate, qua diligimus, quam de illa, qua diligitur, id enim est manere in charitate, diligere Deum, et diligi a Deo, et hanc ipsam charitatem dicit Joannes esse Deum, cum ait: Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.*

Respondeo: S. Joannes rectissime dicit, eum qui diligit et diligitur, in Deo manere et Deum in eo, non quod charitas qua diligimus, sit Deus, sicut illa, qua diligitur; sed quia inseparabiles sunt, et ubi est una, ibi est etiam altera, una enim alteram trahit: nam quemadmodum S. Augustinus dicit *lib. xii. Confessionum, cap. 13. iustitiam Dei esse lumen illuminans, iustitiam nostram*

lumen illuminatum, sic etiam dicere possumus, charitatem Dei esse ignem accendentem, nostram vero ignem accensum, et sicut per inseparabilitatem luminis producti a sole, et solis producentis, dicere solemus, eum qui est in lumine a sole producto, esse in sole, et solum in eo, ita quoque propter inseparabilitatem charitatis create, et charitatis increate, quae est Deus, recte dicimus, eum qui manet in charitate, in Deo manere, et Deum in eo, cum charitas sine Deo esse non possit.

Esse autem veram hanc explicationem, colligi potest ex duobus. Primo, quia in eodem loco idem Joannes ait: *Qui confessus fuerit quoniam Jesus est filius Dei, in Deo manet, et Deus in eo.* Nec tamen dicere audeamus confessionem fidei esse Deum, sed solum, sine Deo esse non posse, juxta illud *1 ad Corinthios xii: Nemo potest dicere Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto (1).* Secundo, quia sicut Joannes scripsit: *Deus charitas est, sic etiam scripsit: Charitas ex Deo est.* Charitas enim quae est in Deo, Deus est; charitas quae est in nobis, non Deus, sed Dei donum est.

Tertia obiectio. S. Augustinus *lib. de moribus Ecclesiae caput 11.* affirmat, nihil esse melius charitate; id autem, quo nihil est melius, solus Deus est; charitas igitur Deus est.

Respondeo: cum S. Augustinus docet, nihil esse melius charitate, non loquitur absolute, sed per comparisonem ad alia dona, quae in hac vita percipiuntur a Deo, ut ipse idem clarus explicat *lib. xv. de Trinitate cap. 18.* Et tamen vere et absolute etiam dici potest, nihil esse melius charitate, cum charitas quadam, videlicet increata, Deus sit.

Quarta obiectio. S. Augustinus *lib. vii. de Trinitate cap. 7.* ita ratiocinatur: « Qui proximum diligit, consequens est, ut ipsam praecipue dilectionem diligit; Deus autem dilectio est, consequens est ergo ut praecipue Deum diligit. » Et *cap. 8:* « Nemo dicat, non novi quid diligit. Diligat fratrem, et diliget eandem dilectionem, magis enim novit dilectionem qua diligit, quam fratrem quem diligit, ecce jam potest notiorum habere Deum, quam fratrem. » Et *infra:* « *Ista contentio satis aperteque declarat eandem ipsam fraternam dilectionem non solum ex Deo, sed et Deum esse.* » In his locis videtur S. Augustinus ita perspicue docere charitatem, qua nos diligimus Deum et proximum,

vere esse Deum, ut nihil contra dici queat, atque hoc est potissimum argumentum Lombardi.

Respondeo: certum est haec loca sancti Augustini, quamvis aliqui satis obscura, non esse accipienda de charitate nostra habituali, sed de actuali, et ideo nihil omnino contra sententiam nostram, vel pro Lombardo facere; nemo enim unquam sibi in animum induxit, charitatem actualem, quae est liberi nostri arbitrii effectus, esse Deum.

Loqui autem Augustinum de charitate actuali, probamus, quia dicit, eum qui proximum diligit, magis nosse et diligere ipsam dilectionem, quam proximum, quod quidem verum est de charitate actuali, non de habituali; nam qui diligit, amat ipsum diligere, et cognoscit per experientiam certam se diligere, sicut cognoscit se cogitare, videre, audire, et similia. Et sine dubio magis novit se diligere, quam fratrem ipsum, quem diligit. Itaque de actuali dilectione verissima sunt, quae S. Augustinus scribit; de habituali autem nequaquam essent vera, siquidem habitus charitatis adeo non est nobis notus, ut multi putent, quamvis falso, nullum esse ejusmodi habitum.

Porro dilectionem actualem S. Augustinus Deum esse dixit, non quod sit Deus per essentiam, sed quod sit imago quadam, et participatio divinae bonitatis, quam qui cognoscit et diligit, cognoscit et diligit Deum, non in se, sed in sua imagine. Alioqui si de Deo in se loqueretur, nunquam diceret, nos videre Deum, et notiorum nobis esse Deum, quam fratrem; neque enim dubitari potest, quin Deus in hac vita non videatur, ut est in se, ab iis omnibus, qui diligunt fratres.

Non absimilis est locus in *lib. xii. Confessionum, cap. 25.* ubi S. Augustinus dicit, nos videre ipsam aeternam et incommutabilem veritatem, quae Deus est, eum aliquod verum cognoscimus: « Si ambō, inquit, videmus verum esse quod dico, ubi, quæso, id videmus? neque ego utique in te, neque tu in me, sed ambo in ipsa, quae supra mentes nostras est, incommutabili veritate: cum ergo de ipsa Domini Dei nostri luce non contentamur, cur de proximi cogitatione contentamur, quam sic videre non possumus, ut videtur incommutabilis veritas. » Quo loco non vult S. Augustinus dicere, videri a nobis ipsam subsistentem veritatem, quae Deus

(1) *Jacob. i. 12.* — (2) *Psal. LXXXI, 6.* — (3) *1 Pet. i. 4.* — (4) *1 Joan. iv, 8.* — (5) *Psal. cxli, 6; Psal. lxx, 5.*

(1) *1 Corinth. xii, 3.*

est, nisi quadam quasi imagine ejus, omnis enim veritas Deum representat, qui est veritas increata, incommutabilis, et subsistens; idem igitur et de charitate sentiendum est, non enim Deus magis est charitas, quam veritas. Si quis plura de hac re desiderat, videat S. Thomam in questionibus disputatis, quest. 1. de charitate.

CAPUT X.

Solvuntur dubitationes quædam circa partitionem gratiæ, in gratis datam, et gratum facientem.

Jam vero de partitione gratiæ in gratiam gratis datam, et gratum facientem, sunt etiam quedam dubitationes, sed breves ac faciles, eas brevissime perentremus.

Primo igitur quæri solet a Theologis, sit ne gratia gratis data habitus permanentis, an motio Dei transiens; nam in tertia partitione divisivus gratiam gratum facientem, in gratiam habitualem, et in gratiam auxilii specialis; de gratia gratis data nihil diximus.

Respondo: ex novem donis gratis datis, quæ enumerantur ab Apostolo I ad Corinth. XII. quinque videri habitus permanentes: *Sapientiam, scientiam, fidem, genera linguarum, et interpretationem sermonum*; quatuor reliqua, motiones transeuntes: *gratiam sanitatum, operationem virtutum, prophetiam, et discretionem spirituum* (1). Ratio horum omnium est: proprium est habitum, ut qui eos habent, pro arbitrio eis utantur. Porro dubitari non potest, quin ii, qui habent donum scientiæ, sapientiæ, et similia, iis uti possint quando velint; contra vere certum est, donum prophetiæ non semper adfuisse prophetis, sed tunc solum cum a Deo ad aliquod prænosendum illustrabantur, ut S. Gregorius docet hom. 1. in Ezechielem, et perspicuum est ex lib. iv. Regum cap. 3. et 4. ubi Heliseus, egrogus alioqui propheta, per psaltem et Dei laudem Spiritum prophetia in se excitabat, et aperte fassus est, se ignorasse mortem filii Sunamitis: *Anima, inquit, ejus in amaritudine est, et Dominus non indicavit mihi*. Idem dicendum videtur de dono sanitatum, et operatione virtutum. Ordinarie enim non fiunt miracula, quando

volunt homines, sed quando Deus eos ad ea faciendi impellit; quod si aliqui donum sanitatis habere videantur per modum habitus, quales sunt reges Francorum, qui curant morbum strumæ, quando volunt, tamen neque in iis donum illud esse vere habitus, siquidem miracula non fiunt ex virtute aliqua creata, quæ in hominibus inhæreat, sed ex virtute Dei, quæ iis assisit, qui miracula faciunt.

Secundo quæri potest, an gratiæ gratis datæ sejungi possint, vel a se invicem, vel a gratia gratum faciente. Sed questio facilis est, nam certum est, hæc dona a se invicem separari, dicente Apostolo I ad Corinth. XII: *Alii datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, etc.* (2). Quamquam credibile sit, in Apostolis omnia dona fuisse. Rursus dubitari non potest, quin a gratia gratum faciente separari queant. Posse enim esse sine charitate donum linguarum, prophetiam, sapientiam, scientiam et fidem, idem Apostolus testatur I. ad Corinth. XIII. Constat autem charitatem, vel ipsam esse gratiam gratum facientem: vel ejus comitem individuam. Adhæc, Matth. VII. Dominus ait, multos dicturos in die judicii: *Nonne in nomine tuo prophetavimus, et virtutes multas fecimus?* qui tamen audiunt: *Nescio vos. Et, discedite a me omnes operarii iniquitatis* (3). Denique et Balaam Ariolus multa de Christo vere prophetavit, Num. 22. et 23. et Caiphias, vir alioqui perditissimus, cum esset pontifex anni illius, prophetavit, Joan. XI. Negandum tamen non est, ut plurimum gratiæ gratis datas, cum gratia gratum faciente conjungi, quia ut S. Gregorius docet hom. 17. in Ezechiel. ejusmodi donis servos suos Deus ornât exterius, ut appareat quid sint apud Deum interius.

Tertio quaeritur, utrum sermo sapientiæ et sermo scientiæ sint idem, quod spiritus sapientiæ et spiritus scientiæ, de quibus agitur Isaia XI. Multi enim, quoniam existimant, septem dona Spiritus sancti nunquam separari a gratia gratum faciente et charitate, contendunt longe diversa esse, sermonem sapientiæ et scientiæ, et Spiritum sapientiæ et scientiæ.

Nobis autem probabile videtur, parum aut nihil interesse inter sermonem sapientiæ et scientiæ, et spiritum sapientiæ et scientiæ: ac per hæc dona Spiritus sancti, ut a nobis

(1) I Corinth. XII, 28. — (2) I Corinth. XIII, 8. — (3) Matth. VI, 22.

accipiuntur, a charitate et a se invicem separari posse. Nam sanctus Augustinus prolixè disputans de hoc loco B. Pauli I. ad Corinthios XII. in lib. XII. de Trinitate cap. 14. et 15. et lib. XIII. cap. 19. et 20. et lib. XIII. Confessionum cap. 8. docet, sapientiam, de qua Paulus loquitur, esse contemplationem rerum æternarum, scientiam autem cognitionem rerum agendarum, vel fugiendarum, quomodo etiam distinxit sapientiam et scientiam, de quibus loquitur Isaia cap. 11. in lib. I. de serm. Domini in monte.

Ex quo intelligimus, ex sententia S. August. eandem esse sapientiam et scientiam apud Isaiaem, et apud Paulum; vel uno dono alterum contineri; non enim potest aliquis habere per Spiritum, sermonem sapientiæ, nisi habeat per Spiritum donum sapientiæ. Sermo enim sapientiæ apud Augustinum, loco citato, est sermo de iis rebus quæ per sapientiam cognoscuntur, debet igitur per Spiritum donum habere sapientiæ, qui per eundem Spiritum sermonem habet sapientiæ; certum autem est, sermonem sapientiæ non esse in omnibus bonis fidelibus, nam alii datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ. Unde Augustinus lib. XIV. de Trinit. cap. 1: « Quæ scientia, inquit, non pollet fideles plurimi, licet polleant ipsa fide plurimum? »

Igitur nec ipsa dona sapientiæ et scientiæ sunt in omnibus bonis fidelibus. Quod idem ex ipso B. Paulo colligi potest? Nam B. Paulus I. ad Corinth. XIII. cum ostendere vellet, gratias gratis datas, sine charitate nihil prodesset, ita loquutus est: *Si linguis hominum loquar, et Angelorum, charitatem autem non habuero, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens, et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, etc.*, ubi quod cap. 12. vocaverat sermonem sapientiæ, explicat per illud: *Si noverim mysteria omnia, et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, etc.* (1). Et quod vocaverat sermonem scientiæ, simpliciter vocat omnem scientiam.

Quare per sermonem sapientiæ et scientiæ non intelligebat Apostolus solum donum explicandi mysteria, vel dogmata, ut existimant, qui priorem opinionem sequuntur; sed etiam cognitionem mysteriorum et dogmatum, quam qui habent, sapienter et scienter sermonem proferre possunt: cognitio

autem mysteriorum et dogmatum ad ipsum donum sapientiæ et scientiæ pertinet, et a charitate separari queunt, juxta verbum Apostoli jam citatum: *Si noverim mysteria omnia etc.*

Deinde S. August. lib. I. de serm. Domini in monte, cap. 9. docet, timorem illum, de quo scriptum est Proverb. I. et in Psal. CX: *Initium sapientiæ timor Domini* (2), esse unum ex septem Spiritus sancti donis, timorem autem qui est initium sapientiæ, esse timorem servilem qui charitati viam parat, et illa introente exit: docent S. Patres, ut Basilus in oratione de initio Proverbiorum, et alii. Vult igitur S. Augustinus dona Spiritus sancti sine charitate esse posse; S. etiam Gregorius lib. I. Moral. cap. 32. disputans de septem donis: « Non enim, inquit, idem est sapere quod intelligere, nam multi æterna quidem sapient, sed intelligere nequaquam possunt. » Ubi ostendit, non esse necessario connexa donum sapientiæ et donum intellectus.

Adhæc, multi sunt fideles adeo rudes, ut nihil fere capiant, nisi crasso modo, et exemplis corporalibus propoantur: « Quos (ut loquitur S. Augustinus in lib. contra epist. fundamenti cap. 4.) non intelligendi vivacitas, sed credendi simplicitas tutissimus facit. » His autem tribuere donum scientiæ, vel intellectus, ridiculum plane videtur, quos tamen charitate et gratia gratum faciente desitutos esse dicere non possumus.

Postremo, quorsum in Ecclesia necessari essent Doctores, si omnes dono sapientiæ, scientiæ et intellectus præditi essent? neque enim probabile est, dona ista nihil esse aliud, nisi qualitates divinitus infusas, quibus mens humana facile duci se sinat a Spiritu sancto: siquidem Scripture et sancti Patres, per sapientiam, scientiam et intellectum, passim intelligunt cognitionem mysteriorum, aliarumque rerum, quam certum est non in omnibus esse, in quibus est charitas.

Atque hæc dicta sint de Spiritu, sive dono sapientiæ et scientiæ, ut significanti notitiam mysteriorum, quomodo accipere videntur S. Patres, Augustinus et Gregorius. Nam si accipiuntur pro quibusdam habitibus divinitus infusis, quibus mens humana recte disponitur, ut a Spiritu sancto ducatur et moveatur, ut ejusmodi dona accipit S. Thom. in 1. 2. quest. 68. tunc dicendum erit, hæc

(1) I Corinth. XIII. — (2) Psal. CX, 10.

dona (ut S. Thomas recte docet) inseparabilia esse, tum inter se, tum a charitate: et aliud esse sermonem sapientie et scientie; aliud Spiritum sapientie et scientie. Sed de his nimis multa pro instituto.

Quarto quaeritur, num gratie gratis datae sint tantum novem, ut colligi videtur ex cap. 12. prioris ad Corinth.

Respondeo, esse multo plures, neque enim Apostolus eo loco omnes enumeravit, sed tantum aliquas exempli loco posuit. Id patet ex cap. 12. epist. ad Rom. ubi loquens idem Apostolus de eadem re, adjungit ad prophetiam gratiam docendi et exhortandi, item gratiam gubernandi, gratiam ministrandi, gratiam dispensandi, quorum donorum meminit idem Apostolus, I ad Corinth. XII. ubi ait: *Namquid omnes Apostoli? nunquid omnes Prophetae? nunquid omnes virtutes? etc.* (1). Itaque multa sunt et varia Spiritus sancti dona, quae ad aliorum utilitatem fidelibus conceduntur: neque opus est curiose certum numerum quaerere, cum is nusquam praecise in sacris litteris indicetur.

Quinto quaeritur, utrum potestas conferendi Sacramenta, sit gratia gratis data?

Sed facilis est responsio, nam etiamsi potestas illa sit aliquo modo gratia gratis data, tamen proprie non est ex genere eorum donorum, quae a Theologis dicuntur gratiae gratis datae. Siquidem gratiae gratis datae cum exercentur, auctorem suum Spiritum sanctum, exterius manifestant, juxta illud I ad Corinth. XII: *Unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem* (2). Quicumque enim audit aliquem loquentem variis linguis, aut miracula facientem, aut prophetantem, aut efficaciter persuadentem, facile iudicat auctorem illius doni esse Spiritum sanctum: at potestas Sacramenta conferendi occulta est, et potius eget fide, ut credatur inesse, quam ipsa fidem aliis rebus faciat.

Deinde gratia gratis data non tribuitur unicuique eam volenti, sed distribuitur a Deo, prout ipse voluerit, ut Apostolus docet I. ad Corinth. XII. Potestas autem Sacramenta conferendi datur omnibus, qui Sacramentum Ordinis suscipere volunt. Denique potestas conferendi Sacramenta datur per homines: gratiae gratis datae immediate a sancto Spiritu conferuntur.

Sexto quaeritur, utrum gratiae gratis datae sint nobiliores, quam gratia gratum faciens?

Sed respondet Apostolus I. ad Corinth. XII. charitatem, quae est gratia gratum faciens, omnibus aliis donis praestare. De hac enim ait: *Adhuc excellentiorem viam vobis demonstrabo* (3). Quod idem testatur S. Patres, Augustinus lib. XV. de Trinitate cap. 18. et Gregorius hom. 17. in Ezechiel. Accedit etiam ratio, quia gratia gratum faciens, immediate hominem cum Deo conjungit, et amicum ac filium Dei facit; gratiae vero gratiae gratis datae, veluti quaedam instrumenta sunt, quibus unus homo alios preparat, ac disponit, ut gratiam gratum facientem aliquando recipiant, et per eam in amicitiam Dei, et adoptionem filiorum recipiantur.

CAPUT XI.

Concedendam esse partitionem auxilii specialis in sufficientem et efficacem.

De quieta partitione, quae est gratiae, tum excitantis, tum adjuvantis, in gratiam sufficientem, et efficacem: Duae sunt quaestiones.

Prior est, an haec partitio admittenda sit; posterior, unde sumatur efficacia gratiae, siue quid proprie sit gratia efficax.

Quod ad priorem quaestionem attinet, eam partitionem haeretici nostri temporis omnino repudiare coguntur, cum apud eos, qui a Deo moventur, necessario bene agant; qui non moventur, non possint bene agere; ac per hoc omnis Dei motio sit efficax, nulla sufficientis. Calvinus lib. II. Institut. cap. 3. §. 10: « Voluntatem, inquit, movet gratia, non qualiter multis saeculis traditum est, et creditum, ut nostrae postea sit electionis, motioni aut obtemperare, aut refragari; sed illam efficaciter efficiendo. » Nec aliam agnoscat gratiam, ut ex ea sectione, et sequentibus perspici potest.

Eandem partitionem sine dubio Pelagianii quoque repudiabant, quippe qui existimabant, ipsum liberum arbitrium esse sufficientem auxilium perveniendi ad salutem, neque aliam agnoscebant potentiorum gratiam, ut ex Augustino intelligi potest, lib. I. contra duas epistolas Pelagianorum cap. ultim. Ad utramque haeresim refutandam necessariam

esse arbitramur hanc partitionem, quam etiam breviter confirmabimus.

Primum igitur auxilium Dei vero sufficientem adhibuisse nonnullis, qui tamen reipsa conversi non sunt, ac per hoc auxilium illud inefficax non fuisse, manifesto colligitur ex sacris litteris. Isaia v. sic loquitur Dominus: *Habitatores Jerusalem, et civi Juda, iudicate inter me et vineam meam, quid est quod ultra debui facere vineae meae, et non feci ei? An quod expectari mihi faceret uvas, et fecit lebrucos* (1). Illi, quos Dominus reprehendit, sine dubio non habuerunt gratiam illam efficacem, quae a nullo duro corde respuitur; nam si habuissent, fructum hominum utique fecissent.

Si vero sufficientem gratiam, per quam vere et proprie converti possent, non habuissent, non vere diceret Dominus: *Quid ultra debui facere vineae meae, et non feci?* Responderetur enim, posteaquam vineam plantasti, et ex ea fructum ferre cupiebas, debuisti ea omnia circa illam adhibere, quae necessaria erant, ut ea fructum facere posset; quomodo autem omnia necessaria adhibuisti, si defuit illi sufficientis cultura, nec habuit vere quae requirebantur ad fructum faciendum?

Deinde quorsum diceret Dominus: *Expectavi ut faceret uvas, si non dedisset ei facultatem germinandi, et omnia necessaria ad profunderas uvas? Oportet igitur ut fateamur, habuisse illos homines auxilium Dei plane sufficientis ad conversionem, et ad vitam Deo gratam insitendam.*

Similis locus habetur Matth. XXIII: *Jerusalem, Jerusalem, quae occidis Prophetas, et lapidas eos, qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et voluisti?* (2). De quibus quaeritur Dominus, non habuerunt gratiam efficacem; si enim habuissent, voluissent sine dubio sub alas Domini congregari. Nec tamen caruerunt gratia necessaria et sufficienti, qua possent velle quod Deus volebat, alioqui non diceret Christus: *Volui congregare filios tuos et voluisti, Quomodo enim voluisti, et ita voluisti ut quaeratur de nolentibus, si eos, quos sciebat per se non posse velle, non juxta ut possent velle?*

Illud etiam quod legimus, Actor. VII: *Vos semper Spiritui sancto resistitis, satis aperte significat quibusdam inspirari bona desideria, et ita inspirari, ut converti pos-*

sint: et tamen eos nolle converti. Nam si non inspirabantur Judaeis illis bona desideria, quomodo resistebant Spiritui sancto? si non poterant resistere, cur a sancto Stephano tam acriter arguuntur?

Apostolus quoque Paulus idem ostendit, cum ait ad Roman. II: *An dicitis bonitatis ejus et patientiae, et longanimitatis Contemnitis? ignoras, quia benignitas Dei ad poenitentiam te adducit?* Cur enim quiesco, Deus ad poenitentiam expectaret, quibus non dedisset sufficientem auxilium ad conversionem? ignorat fortasse, neminem posse converti, et poenitentiam agere, nisi cui vires ipse praebuerit?

Denique, ut alia multa similia loca praeteream, Apocal. III. Dominus ait: *Ego sto ad ostium et pulso, si quis aperuerit mihi, intrabo ad eum* (3). Vel igitur II, ad quorum cor Dominus pulsat, habent sufficientem auxilium aperiendi, vel non habent; si habent, est quod volumus: si non habent, cur, obsecro, Dominus pulsat? an ignorat eos aperire non posse? an stultus non esset, qui ostium vicini pulsaret, si certo sciret, neminem istus esse, qui aperire posset? Habemus igitur ex divinis litteris, dari quibusdam sufficientem auxilium, quibus non datur efficax.

Possimus autem ex iisdem sacris litteris demonstrare, quibusdam concedi efficacem auxilium, per quod infallibiliter convertantur. Nam Joan. VI. Dominus ait: *Omnia qui audierit a Patre et didicit, venit ad me* (6). Quod si omnis qui audit et discit a Patre, venit ad Christum, nullus est qui audiat et discat, qui non veniat; est igitur quaedam vox Patris intus in corde loquens, quae infallibiliter persuadet. Istam vocem, efficacem gratiam nominamus. Idem probant illa verba Domini Joan. X. de ovibus suis: *Et non rapiet eas quisquam de manu mea* (7), ideo enim non rapiet eas quisquam de manu ejus, quia dabit illis gratiam efficacem, per quam infallibiliter convertantur, et in finem usque perseverent.

Eodem pertinet illud Apostoli ad Rom. VIII: *Quos vocavit, hos et justificavit* (8). Loquitur enim de vocalis secundum propositum, nam paulo ante dixerat: *Omnia cooperantur in bona his, qui secundum propositum vocati sunt sancti*. Et mox: *Nam quos praescivit, hos et praedestinavit; quos praedestinavit, hos et vocavit; quos vocavit, hos et justificavit*. Itaque licet

(1) Isaia, V, 3. — (2) Matth. XXIII, 37. — (3) Act. VII, 51. — (4) Rom. II, 4. — (5) Apo. III, 20. — (6) Joan. VI, 45. — (7) Joan. X, 28. — (8) Rom. VIII, 30.

(1) I Corinth. XII, 29. — (2) I Corinth. XII, 7. — (3) I Corinth. XII, 31.

multi sint vocati, qui non respondent, nec justificantur, tamen qui vocantur secundum propositum, omnes respondent justificantur. Et ideo de his absolute pronuntiat Spiritus sanctus: *Quos vocavit, hos et justificavit*: ista vocatio secundum propositum, quam nullus vocatus contemnit, gratia est efficax.

Hinc etiam Ezechiel. xxxvi. Dominus dicit: *Spiritus meum ponam in medio vestri, et faciam ut in præceptis meis ambuletis* (1), ubi, quia de gratia efficaci sermo est, non dicit Dominus, faciam ut in præceptis meis ambulare possitis, sed: *Faciam ut ambuletis*. Dicente autem Domino: *Faciam ut ambuletis*, quis contra suspicari audebit, forte futurum esse, ut non ambulent, aut quod est idem, ambulare nolint in præceptis, quos Deus ambulaturos esse confirmat?

Jam vero eandem partitionem, quam ex Scripturis breviter probavimus, S. Augustini testimonio comprobemus, ac primum sufficientem gratiam, sed non efficacem habemus in lib. lxxxiii. questionum, quæst. 68. in illis verbis: « Ad illam cœnam, quam Dominus dicit in Evangelio præparatam, nec omnes qui vocati sunt, venire voluerunt, neque illi qui venerunt, venire possent, nisi vocarentur. Itaque nec illi debent sibi tribuere, qui venerunt, quia vocati venerunt, nec illi qui noluerunt venire, debent alteri tribuere, sed tantum sibi, quoniam ut venirent vocati, erat in eorum libera voluntate; propterea etsi quisquam sibi tribuit, quod vocatus venit, sicut non habuit meritum præmii ut vocaretur, sic inchoat meritum supplicii, cum vocatus venire neglexerit. » Et ibidem asserit Pharaonem, antequam induraretur, fuisse vocatum, et potuisse venire; sed quia noluit, meruisse obdurationem. Ex hoc testimonio habemus duo. Unum est, non omnem vocationem esse efficacem, quia multi vocati non veniunt. Alterum, omnes vocatos habere sufficientem auxilium ad veniendum. Nam ideo juste puniri eos dicit Augustinus, qui vocati venire negligunt, quia venire poterant, cum esset hoc in eorum libera voluntate, ut venirent aut non venirent, posteaquam per vocationem divinam veniendi vires acceperant. Nam quod vocatio, interna videlicet, sit gratia quædam et vires præbeat voluntati, idem Augustinus clarius docet lib. 1. ad Simplicianum, quæst. 2. cum sic ait: « Noluit Esau et non cucurrit, sed et si voluisset et cucur-

(1) Ezech. XXXVI, 27.

risset, Dei adjutorio pervenisset, qui etiam velle et currere vocando præstaret, nisi vocatione contempta reprobis fieret. Aliter enim Deus præstat ut velimus, aliter præstat quod volerimus: ut velimus enim et sum esse voluit et nostrum, suum vocando, nostrum sequendo; quod autem volerimus solus præstat, id est, posse bene agere et semper beate vivere. »

Hic audimus, Deum vocando præstare ut velimus et curramus, et nostrum velle, esse Dei et nostrum, Dei vocando, nostrum sequendo; hic etiam videmus ex Augustini sententia, Esau potuisse velle et currere, et tamen non voluisse et non cucurrisse, ac per hoc habuisse gratiam sufficientem, sed non efficacem: idem aperte docet in libro de correptione et gratia cap. 7. ubi docet, omnes justificatos posse perseverare si volunt; quod etiam definitur in Concilio Arausiano can. 25. et Tridentino sess. 6. c. 13. Ex quo sequitur, omnes justificatos habere auxilium sufficientem ad perseverandum; quia vero re ipsa non omnes perseverant, sequitur non omnes habere auxilium efficax.

Habemus igitur in Augustino gratiam sufficientem; ostendamus etiam gratiam efficacem, libro de gratia et libero arbitrio cap. 5: « Ut Paulus de coelo vocaretur, et tam magna et efficacissima vocatione converteretur, gratia Dei erat sola, quia ejus merita erant magna, sed mala. » Libro de prædestinatione Sanctorum cap. 8: « Hæc, inquit, gratia a nullo duro corde respuitur, ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primitus auferatur. » Et libro de correptione et gratia, cap. 12. dicit, electis non solum dari, ut perseverare possint, si velint; sed etiam dari ut velint, et certissime perserverent.

Accedat ultimo etiam ratio, qua proposita partitio confirmetur, nam si non detur gratia aliqua vere sufficientem, tria sequuntur incommoda. Primum, quod primus homo non sua culpa cecidisset, nam non habuit primus homo gratiam efficacem ad perseverandum, non enim perseveravit; vel igitur habuit sufficientem gratiam, qua stare posset, vel non habuit; si habuit, est quod nos dicimus; si non habuit, certe non sua culpa cecidit, ut sanctus Augustinus recte colligit libro de correptione et gratia cap. 9; non enim culpæ adscribi potest, quod nullo modo vitari potuit.

Alterum, quod videbitur Deus amicos suos deserere, antequam deseratur ab eis, nam cum justus aliquis peccat, certe non habuit gratiam efficacem ad resistendum peccato; si enim habuisset, utique non peccasset, quod si nec sufficientem quidem habuit qua posset resistere, quomodo non fuit a Deo desertus, antequam ipse Deum desereret? Absurdum autem esse amicos Dei destitui necessario adjutorio, antequam ipsi Deum cadendo deserant, testatur Augustinus libro de natura et gratia cap. 26. et tract. 2. in Joan. et Prosper in resp. 7. ad objectiones Vincentianas, et ante eos Chrysostomus homil. 80. in Joan. et post eos Concilium Tridentinum sessio. 6. cap. 11. et cap. 13.

Sed solent aliqui respondere, Deum non dici deserere, quando nondat auxilium bene vivendi, sed quando ab amicitia alicujus avertitur, et hoc modo non deserere, nisi prius deseratur; licet pro arbitrio suo auxilium illud præbeat, aut denegat.

At Concilium Tridentinum (ut alia interim omittamus) apertissime docet, Deum non deserere, quia non denegat auxilium; dicit enim eos qui pie, juste et sobrie vivant, in bono posse proficere, quia Deus non deserit, nisi desertus, sess. 6. cap. 11; et rursus debere omnes justos firmissimam spem in Dei auxilio collocare, quia nisi ipsi ejus gratiæ desint, Deus ipsis non deerit; at si nullum esset auxilium efficax, non possemus hanc spem in Deo collocare, cum quotidie videamus tale auxilium multis justis deesse antequam ipsi Deum deserant, alioqui nunquam peccarent.

Tertium incommodum est, quod nemo poterit vere dicere se non fecisse tantum boni, quantum potuit; neque ullus se merito reprehenderet, quod gratiæ Dei non sit cooperatus, quantum potuit et debuit. Nam si nulla sit gratia efficax, nulla erit gratia, cui ulla ex parte unquam resistatur, ac per hoc unusquisque nihil unquam minus aget, quam id sit, ad quod cum gratia divina movet. At certe sancti omnes se ipsi negligentiae et ignaviae accusare solent, ac non se cooperatos esse gratiæ, ut par erat, cum gemitu confitentur.

Jam vero, præter sufficientem gratiam, dari etiam gratiam efficacem, vel unico illo argumento confirmari potest, quia sublata gratia efficaci, tollitur fundamentum divinæ prædestinationis: « Prædestinatio enim, ut ait S. Augustinus libro de prædestinatione

Sanctorum cap. 10, est gratiæ preparatio, gratia vero ipsa donatio. » At preparatio gratiæ sufficientis communis est etiam reprobis.

Deinde prædestinatio non est sola preparatio, sed præsentia et preparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur, quicumque liberantur, ut idem Augustinus docet libro de bono perseverantiæ cap. 14; novit igitur Deus quædam esse beneficia, quibus aliqui infallibiliter liberabitur, et ea præparat, si is ad numerum perinet electorum, illa autem est gratia efficax, per quam aliqui infallibiliter liberantur. Si qua sunt argumenta quæ contra hanc partitionem objici possint, ea facilius in sequenti disputatione solventur.

CAPUT XII.

In qua re sit gratiæ efficacia.

Sequitur altera quæstio, unde sumatur efficacia gratiæ; de qua re tres opiniones invenio, duas extremas, et unam medianam.

Prima opinio eorum est, qui gratiam efficacem constituunt in assensu et cooperatione humana, ita ut ab eventu dicatur gratia efficax, quia videlicet sortitur effectum, et ideo sortitur effectum, quia voluntas humana cooperatur. Itaque existimant hi auctores, in potestate hominis esse, ut gratiam faciat esse efficacem, quæ alioquin, ex se non esset nisi sufficiens.

Hæc opinio aliena est omnino a sententia B. Augustini, et quantum ego existimo a sententia etiam Scripturarum divinarum. Nam S. Augustinus lib. de prædestinatione Sanctorum, cap. 8. dicit, gratiam efficacem videlicet, a nullo duro corde respui, quia ipsa cor emollit; ubi vides, efficaciam tribui gratiæ, non voluntati humanæ. Et lib. de Spiritu et littera c. 34. quærens, cur Deus uni ita suadeat, ut persuadeat, alteri non ita, non respondet, quia unus consentit, alter non consentit, sed exclamat: *O altitudo divitiarum*. Itaque refert in arcanum divinæ voluntatis, cur uni detur gratia efficax, alteri non detur. Et in epist. 107. ad Vitalem, reprehendit eos, qui dicunt omnes homines fuisse accepturos gratiam Dei; si non illi, quibus non datur, eam sua voluntate respue-

Ubi sine dubio loquitur de gratia efficaci, nam gratiam sufficientem probabimus paulo infra ex sententia S. Augustini omnibus hominibus dari; non igitur vult S. August. gratiam efficacem pendere ab humana voluntate; sed a divina. Denique tam est hoc in operibus S. Augustini frequens et obvium ut supervacaneum sit id pluribus confirmare.

Quod attinet ad Scripturas sacras, verba illa Domini Joan. vi: *Omnis qui audit a Patre et didicit, venit ad me* (1), satis perspicue docent, in quo sita sit efficacitas gratiae, illi enim infallibiliter veniunt ad fidem Christi, sive per fidem ad Christum, qui Patrem coelestem habent doctorem, ita ut infallibilitate effectus non habeat pro causa studium discipuli, sed excellentiam magistri, allegat enim ibidem Dominus prophetiam Isaiae cap. liv: *Est scriptum, inquit, in Prophetis, erunt omnes docibiles Dei* (2). Vel, ut clarius habetur in textu Graeco ἰδαντοὶ τοῦ Θεοῦ, docti a Deo, juxta illud Psal. xciii: *Beatus homo, quem tu erudieris, Domine* (3). Vide Augustinum tractantem hunc locum lib. de praedestinat. Sanctorum. cap. 8.

Alius locus est I. Corinth. iv: *Quis enim te discerit? quid habes, quod non accepisti etc.* (4). Nam si vera esset opinio istorum, fidelem ab infideli plane discerneret liberum arbitrium; nam si duo sint, qui eundem concionatorem audiant, et eandem interius inspirationem habeant, et unus credat, alter non credat, nonne dicere poterit is qui credidit, se discerni ab infideli per liberum arbitrium, quia ipse inspirationem acceperit, quam alter rejicit? nonne gloriari poterit contra infidelem, quod ipse Dei gratiae cooperatus sit, quam ille contempsit? et tamen Apostolus hoc omnino prohibet, et ideo non solum posse credere, sed etiam ipsum credere, dicit esse donum Dei, Philippens. i. et Deum in nobis operari non solum, ut possimus velle, sed etiam ut velimus, Philipp. 2.

Denique haec opinio evertit omnino fundamentum praedestinationis divinae, quam S. Augustinus ex divinis literis solidissime comprobavit; inde enim pendet certitudo, atque infallibilitas praedestinationis, quod electis Deus efficacem gratiam preparavit. Quos enim praedestinavit, hos vocavit, vocatione illa, ut Augustinus monet in libro de corre-

ptione et gratia cap. 7, secundum propositum, de qua dictum est: *Omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti*. Quos autem vocavit secundum propositum, hos justificavit, justificatione videlicet secundum propositum, quae adjunctam habet perseverantiam usque in finem; quos vero illa justificavit, hos magnificavit.

Quod si vocatio efficax non penderet a proposito Dei, sed ab humana voluntate, nullus locus praedestinationi relinqueretur, sed tantum praesentiae, neque Apostolus dixisset, *ut secundum electionem propositum Dei maneret: Non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia major servimus minori, sicut scriptum est, Jacob dilexi, Esau odio habui*. Rom. ix. (1). Omisso, quod esset abuti vocabulis, vocare gratiam efficacem, eamque a sufficiente distinguere, si nulla omnino in ipsa gratia distinctio esset, et totum discrimen ab humana voluntate penderet.

Est igitur alia sententia in alio extremo aliorum, qui doceant gratiam efficacem esse actionem Dei physicam, quae determinat voluntatem ad volendum et eligendum bonum, quod illi fuerat per gratiam excitantem inspiratum; et quia non potest fieri, ut Deus physice determinet voluntatem, quin ipsa voluntas determinetur, ideo fieri non potest, ut gratia ista non habeat effectum infallibilem.

Haec opinio videtur mihi aut esse omnino eadem cum errore Calvini et Lutheranorum, aut parum ab illo distare. Et quemadmodum opinio deterior destruebat gratiam efficacem et simul praedestinationem, ita haec opinio destruit gratiam sufficientem, et simul tollit e medio liberum arbitrium. Nam ista determinatio voluntatis, quam gratia efficere dicitur, est necessaria ad hoc ut voluntas moveatur. Siquidem sine Dei concursu nihil omnino fieri potest; et ex sententia horum auctorum, Dei concursus nihil aliud, nisi determinatio, quam Deus efficit in voluntate. Quod si gratia ista necessaria est, non igitur sine ea potest fieri actio bona, ac per hoc nulla remanet gratia vere sufficiens, quae non sit etiam efficax; destruit igitur haec opinio gratiam sufficientem.

Quod autem tollat ex medio liberum arbitrium, ita probari potest. Nam, posita gratia determinante, non est in potestate liberi arbitrii agere vel non agere, neque est in ejus

potestate, ut ea gratia ponatur, vel non ponatur, igitur necessario et non libere voluntas agit; sed quia de hac re fusius disputaturi sumus in 5. lib. hoc loco solum probare instituiam, non esse hanc opinionem conformem doctrinae S. Augustini. Nam qui eam opinionem sequuntur, ideo potissimum eam sequuntur, quod eam S. Augustini esse sibi persenserint.

Igitur quatuor argumentis demonstrari potest, S. Augustini mentem longe aliam fuisse, quam istorum sit: et simul explicari, quae sit vera sententia de efficacia gratiae. Primum argumentum sumitur ab iis testimoniis, in quibus S. Augustinus docet, gratiam efficacem consistere in vocatione, sive persuasionem et illustratione interna, ac prout ad gratiam excitantem pertinere potius quam ad adjuvantem, si per adjuvantem intelligamus physicam Dei cooperationem. Auctores enim opinionis, quam refutare aggredimur, gratiam efficacem ponunt in illa physica Dei actione, quae producit ipsum actum volendi.

Igitur sic loquitur S. Augustinus in libro de spiritu et littera cap. 34. «Attendant, et videat, inquit, non ideo tantum istam voluntatem, divino muneri tribuendam, quia ex libero arbitrio est, quod nobis naturaliter creatum est: verum etiam quod visorum suasionibus agit Deus, ut velimus et ut credamus. «Et ibidem:» His modis quando Deus agit cum anima rationali ut ei credat, neque enim credere potest quolibet libero arbitrio, si nulla sit suasio, vel vocatio cui credat, profecto et ipsum velle credere Deus operatur in homine, et in omnibus misericordia ejus prevenit nos, consentire autem vocationi Dei, vel dissentire proprie voluntatis est, quae res non solum non infirmat quod dictum est, quid habes quod non accepisti, verum etiam confirmat. Accipere enim et habere anima non potest dona, de quibus audit, nisi consentiendo, ac per hoc quid habeat et quid accipiat, Dei est: accipere autem et habere utique accipientis et habentis est.»

Hoc loco S. Augustinus primum ostendit, ipsum velle bonum, esse donum Dei, non quomodo Pelagiani docebant, quia sit ex libero arbitrio, quod nobis a Deo donatum est, sed quia sit ex peculiari gratia Dei. Deinde explicat quidnam illa gratia sit, ac dicit esse suasionem, inspirationem, visorum immissionem, internam vocationem. Deni-

que excludit opinionem illam quae docet, a Deo determinari voluntatem, ac dicit consentire vocationi et suasioni Dei, vel dissentire proprie voluntatis esse.

Rursus idem Augustinus lib. i. ad Simplicianum, quaest. 2: «Noluit, inquit, Esau et non cucurrit, sed et si voluisset et cucurrisset, Dei adiutorio pervenisset, qui ei etiam velle et currere vocando praestaret, nisi vocatione contempta reprobis fieret. Aliter enim Deus praestat ut velimus, aliter praestat quod voluerimus. Ut velimus enim et sum esse voluit et nostrum, sum vocando, nostrum sequendo: quod autem voluerimus, solus praestat, id est, posse bene agere et semper beate vivere. Et hic videmus, ipsum velle nostrum, fieri a Deo, non per physicam actionem determinantem voluntatem, sed per vocationem, quae est moralis inclinatio et impulsio, cui libere consentimus vel dissentimus.»

Idem habemus in lib. 83. questionum, quaest. 68. ubi dicit Augustinus, ideo non debere sibi tribuere eos, qui ad cenam magnam venerunt, quia vocati venerunt; vocatio enim gratia fuit, sine qua venire non potuissent. Idem Auctor in epist. 107. ante medium: «St ergo, inquit, ita prepararet atque operaretur Deus hominis voluntatem, ut tantummodo legem suam, atque doctrinam libero ejus adhiberet arbitrio, nec vocatione illa alta atque secreta, sic ejus ageret sensum, ut eidem legi atque doctrinae accommodaret assensum, procul dubio eam legere, vel intelligere legendo, vel etiam exponere ac praedicare sufficeret, nec opus esset orare ut Deus ad fidem suam infidelium corda converteret.»

Vides hic, gratiam Dei efficacem, quae infidelium corda convertit, et voluntatem bonam, quam operatur in nobis, esse vocationem altam, atque secretam, quae sensum internum, id est, mentem agit, atque illi persuadet, ut consensum doctrinae, quae sibi praedicatur, accommodet. Idem lib. de praedestinat. Sanctorum cap. 8 explicans illud Joan. vi: *Omnis qui audit a patre et didicit, venit ad me* (1); Valde, inquit, remota est a sensibus carnis haec schola, in qua pater auditur et docet, ut veniatur ad filium; in est et ipse filius, quia ipse est verbum ejus, per quod sic docet, nec agit hoc cum carnis aures, sed cordis.»

Hic vero non solum discimus ex Augustino, gratiam efficacem esse internam suasio-

(1) Joan. VI, 45. — (2) Joan. VI, 45. — (3) Psal. XCIII, 12. — (4) I Corinth. IV, 7. — (5) Rom. IX, 11.

nem, quæ adhibetur cordis auribus; sed etiam discimus ex Evangelio; Christus enim in Evangelio; de Dei gratia, quæ facit nos velle credere, loquitur, cum ait: *Omnis qui audit a Patre et didicit, venit ad me.* Idem Augustinus similia habet in libro de bono perseverantia cap. 14. quem locum citabimus in argumento quarto; idem auctor libro de gratia et libero arbitrio cap. 5. « Ut Paulus, inquit, de cælo vocaretur, et tam magna et efficacissima vocatione converteretur, gratia Dei erat sola, etc. » Hic etiam videmus gratiam fuisse vocationem.

Quæ autem illa fuerit vocatio, explicat idem Augustinus lib. 1. ad Simplicianum quæst. 2. ad finem, ubi sic ait: « Quid volebat Saulus nisi ut invaderet, et traheret, vinciret et necaret Christianos? quam rabida voluntas? quam furiosa? quam cæca? qui tamen una desuper voce prostratus, occurrente utique tali viso, quo mens illa et voluntas, refracta severitia retorqueretur et corrigeretur ad fidem. » Illa igitur fuit vocatio efficax, inmissio talis visi in mente Pauli, quo ille subito persuaderetur et vellet credere.

Denique idem auctor tract. 26. in Joan. explicans quomodo pater trahat homines ad Christum: « Ramum, inquit, viridem ostendis ovi, et trahis illum; necesse puero demonstrantur et trahitur. » Et mox: « Si ergo ista, quæ inter delicias et voluptates terrenas revelantur amantibus trahunt, quoniam verum est, trahit sua quemque voluptas; non trahit revelatus Christus a Patre? quid enim fortius desiderat anima, quam veritatem? » Hic aperte videmus aptis similitudinibus explicatum, quemadmodum gratia trahat animam, non eam physice determinando, sed invitando, atque alliciendo demonstratis iis, quæ congrua sunt ei qui trahitur.

Alterum argumentum sumitur ex iis locis, in quibus S. Augustinus docet gratiam Dei, quæ facit nos velle, ac per hoc efficax esse, esse gratiam prævenientem et adeo prævenientem, ut sine nobis operetur, proinde esse prævenientem non solum natura, sed aliquando etiam tempore. Hinc enim manifeste sequitur, gratiam efficacem non esse physicam actionem determinantem voluntatem; ea siquidem actio non potest esse prior actu voluntatis humane, nisi prioritate nature; et prioritate nature, non ut significat instans in quo sit illa actio, sed tantum a quo sit: ipsa enim humana volitio, ut sic loquar, ut

a Deo est, dicitur actio Dei, nec intelligi potest, ut in aliquo instanti Deus efficiat illam volitionem, quin intelligatur in eodem instanti illa volitio fieri et esse in nobis, sicut non potest intelligi, ut Deus moveat voluntatem quin illa moveatur. Igitur in epist. 107. « Gratia, inquit, mereatur augeri, ut aucta mereatur et perfici, comitante, non docente; pedissequa, non prævia voluntate. » Et ibidem aliquoties repetit, per gratiam præveniri voluntatem.

Ex qua sententia vidit Calvinus recte colligi, voluntatem a gratia preparari, non autem ita determinari, ut non sit ei liberum assentiri, vel dissentire, et ideo Augustini sententiam nudacter rejecit, sic enim scribit in lib. II. Institutionum cap. 3. § 7. « Sed erunt, inquit, qui concedent voluntatem a bono suapte ingenio aversam, sola Domini virtute converti, sic tamen ut præparata, suas deinde in agendo partes habeat, quemadmodum docet Augustinus, omne bonum opus gratiam præcedere, et id comitante, non docente; pedissequa, non prævia voluntate. » Et infra: « Sed quia reformata opus est Domini, hoc perperam homini tribuitur, quod gratiæ prævenienti pedissequa voluntate obsequatur. » Hæc ille.

Idem Augustinus lib. 1. ad Simplicianum quæst. 2. scribit, ipsum velle nostrum, et Dei esse nostrum; Dei, vocando; nostrum, sequendo; ubi hunc vides esse ordinem. Primum Deus vocat, deinde nos vocatione accepta sequimur. Idem Augustinus in libro de gratia et libero arbitrio cap. 5: « Ut apostolus Paulus, inquit, efficacissima vocatione converteretur, gratia Dei erat sola. » Solum vocat gratiam Dei, quia non cooperabatur voluntas humana Deo in illa actione vocandi, quæ præveniebatur et preparabatur, ut vellet converti. Quare in eodem libro cap. 16. ita scribit: « Certum est nos velle cum volumus; sed ille facit ut velimus bonum, de quo dictum est, quod preparatur voluntas a Domino. » Et cap. 17: « Ut velimus sine nobis operatur; cum autem volumus, et sic volumus ut faciamus, nobiscum cooperatur. » Quod antea dixerat, gratia Dei erat sola, nunc explicat per illa verba: « Ut velimus sine nobis operatur. »

Prævenit igitur Deus, et præparat vocando, idque sine nobis. Deinde nos sequimur, non tamen sine ejus auxilio, vocationi assentiendo. Denique in epist. 107. ad Vitalem, explicans illud Peal. 37. « A Domino gressus

hominis diriguntur, et vitam ejus volet. » Observat, primum dictum esse, gressus hominis a Deo dirigi, deinde additum hominem velle: « Quia, ut ipse loquitur, voluntas bona donum Dei est, qui gressus hominis propterea primitus dirigit, ut viam ejus velit. » Itaque primum dirigit Deus gressus, præparans voluntatem interna inspiratione ac suasionem, deinde ipsa voluntas præparata inspirationi ac suasioni, libere volendo assentiatur.

Tertium argumentum sumitur ex omnibus illis locis, quibus capite superiore probavimus, dari gratiam sufficientem distinctam ab efficaci, Nam fieri non potest, ut detur gratia vere sufficientis, quæ simul non sit efficax, si gratia Dei physice determinat voluntatem; ista enim gratia præsentem et operantem, habet homo gratiam efficacem; ista absente, ne sufficientem quidem habet.

Postremum argumentum sumitur ex illis locis, in quibus idem S. Augustinus ostendit unde fiat, ut gratia sit efficax, licet non determinet physice, sed tantum moraliter, per modum suasionis; sunt autem duo loca præcipua. Locus prior est in lib. 1. ad Simplicianum quæst. 2. « Igitur, inquit, non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei, qui hoc modo vocavit, quomodo aptum erat eis, qui secuti sunt vocationem. » Et infra: « Cujus miseretur, sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, ut vocentem non respuat. »

Posterior est in lib. II. de bono perseverantia c. 14: « Ex quo apparet, habere quosdam in ipso ingenio divinum naturaliter munus intelligentiæ, quo moveantur ad fidem, si congrua suis mentibus, vel audiant verba, vel signa conspiciant. Et tamen si Dei altiori judicio a perditionis massa non sunt gratiæ predestinatione discreti, nec ipsa ei adhibentur, vel dicta divina vel facta per quæ possent credere, si audirent utique talia vel viderent. »

Præter hæc duo loca, sunt etiam alia, ex quibus hoc idem colligitur, nam in libro de spiritu et littera cap. 34. cum dixisset S. Augustinus, Deum internis inspirationibus agere cum anima ut velit, et hæc de causa ipsam voluntatem bonam esse donum Dei, subjungit: « Jam si ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coarctet, eor illi ita suadetur, ut persuadetur, illi autem non ita duo sola occurrunt interim, quæ respondere placet, o altitudo divitiarum, et, num-

quid iniquitas apud Deum? » Ubi potuisset S. Augustinus respondere uni persuaderi, alteri non ita, quia unus vult assentiri, alter non vult; sed quoniam noverat, posse Deum etiam nolenti assentiri facile persuadere, et ex nolente facere volentem, si vellet ei proponere, quæ scit menti ejus et ingenio congruere; ideo ad arcanum divini consilii retulit dicens: *O altitudo divitiarum.*

Idem Augustinus hoc ipsum satis aperte declarat tract. 26. in Joan. ubi explicat, quomodo Deus trahat homines ad fidem, et faciat eos velle credere, nam quemadmodum pastor trahit ovem cum demonstrat ei ramum viridem, quo scit illam delectari, et pueros parentes alliciunt ostensis nucibus, quæ ætati illi congruunt: sic etiam, Augustini sententia, Deus homines trahit inspiratione interius oblata, qualem scit aptam esse, ut ab eis non respuatur; quomodo lib. 1. ad Simplicianum quæst. 2. in fine, idem Augustinus scribit, Apostolum Paulum continuo a Deo fuisse conversum, quia fecit, ut tale visum menti ejus occurreret, quale requirebatur, ut mens illa et voluntas refracta severitia, retorqueretur ad fidem.

Denique omnia testimonia in primo argumento allata hæc pertinent. Neque enim intelligi potest, quo pacto gratia efficax consistat in illa interna suasionem, quæ per liberum arbitrium respui potest, et tamen infallibilem effectum habeat, nisi addamus, Deum iis, quos efficaciter et infallibiliter trahere decrevit, eam suasionem adhibere, quam videt congruere ingenio eorum, et quam certo novit ab eis non contemnendam.

CAPUT XIII.

Solvantur objectiones quædam adversus ea, quæ dicta sunt de gratiæ efficaci.

Occurrunt tria, quæ objici possent adversus ea, quæ in superiore capite disputavimus.

Primum est gratiam efficacem non videri in illustratione et inspiratione, seu vocatione, ac suasionem constitutendam, quod ista omnia ad legem et litteram, non ad gratiam et spiritum pertineant; quid enim interest inter suasionem islam internam, et concionem externam? et tamen externa concio littera est, non spiritus.